

Kis növényvédelmi etimológia: „agrozoológia”? „agrozoológus”?

Bozsik András* és Huzián László

Debreceni Egyetem, Agrár- és Gazdálkodástudományok Központja, Mezőgazdaság-,

Élelmiszertudományi és Környezetvédelmi Kar, Növényvédelmi Intézet

4032 Debrecen Böszörményi út 138.

**e-mail:bozsik@agr.unideb.hu*

Összefoglalás

A dolgozat az „agrozoológia”, „agrozoológusok” formai és szemantikai értelmét próbálja interpretálni. Meddig terjedhetnek az új szavak alkotásának határai? A szókincs építését, fejlesztését milyen jelentéstani, történeti ismérvek és követelmények határozzák meg? Van-e elismert intézményi kontroll az új szavak, vagy szóhasználat bevezetésében és használatában? Lehet-e hatása a pongyola, következtelen szóalkotásnak az adott kifejezés közelebbi vagy távolabbi használatára és a nyelv kifejező erejére?

A számítógépes keresés segítségével könnyen és biztosan számba vehető és értékelhető a vitatott kifejezés vagy az ennek megfelelő szemantikai formák elfogadottsága, és ezzel valódi jelentéstartalma. A múltbeli események vizsgálatára a számítógépes nyelvészet kínál módot. Ennek egyik lehetősége a Google ngram viewer = a Google rögzített könyvek ngram keresője. Az n-gram a számítógépes nyelvészet egysége, egy adott nyelvi sorrend n tételre való felbonthatósága. Ennek segítségével az előzetesen kiválasztott nyelveken csaknem tetszés szerinti szavak és kifejezések előfordulásának gyakorisága vizsgálható egy megadott időközben (1800 és 2000 között). Ez a gyakoriság az összes feltöltött könyv százalékában van megadva. A tanulmányozott kifejezések (agrozoology, zoology, entomology, applied zoology, applied entomology, agricultural entomology és ezek német és francia megfelelői) előfordulásának gyakorisága jellemezheti az adott kifejezések létezését, elfogadottságát a vizsgált időszakban. A vizsgálat bebizonyította, hogy az „agrozoológia” szóalak és megfelelő keresett formái Magyarországon kívül csak Belgiumban, ott is csak egyetlen intézmény nevében fordultak elő. Ezek a formák szabálytalanok, nem felelnek meg az elfogadott nyelvi formáknak. Az összes többi keresett szóalak tartalmában és tudománytörténeti beágyazódottságában a növényvédelmi állattan kifejezésnek felel meg. Az „agrozoológia” lexikális egység pongyola kifejezés, amely

használata csökkentheti az érthetőséget és hosszú távon akadályozhatja az elvont és logikus gondolkodást.

Kulcsszavak: „agrozoológia”, növényvédelmi állattan, szemantika, kohézió, számítógépes nyelvészet, társadalom

Abstract

The paper tries to interpret the formal and semantic meaning of the term “agrozoology”. As to the basic meaning of this word, it expresses all relationships with animals in agriculture. Thus, animal husbandry, veterinary activity, as well as agricultural entomology belong to this term. However, it is used in some Hungarian academic circles as agricultural entomology. Anyway, “agrozoology” is an unnecessary term because there is a wholly accepted and accurate Hungarian term: növényvédelmi állattan = agricultural entomology. Where are the limits of the creation of new words? What kinds of semantic, historic criteria and demands can determine the building and development of the vocabulary and terminology? Whether there is recognized institutional control on the introduction and use of new words and terms? May have sloppy, inconsistent word creation any impact on the use and expression mode of a language?

Computer search can help to easily and certainly find, evaluate the acceptance and real connotation of a questioned lexical unit or its equivalent semantic forms. Computational linguistic offers opportunity for investigation of events in the past. One of its options is the Google Books Ngram Viewer, an online search engine that charts frequencies of any set of comma-delimited search strings using a yearly count of n-grams found in sources printed between 1800 and 2000. In computational linguistics, an n-gram is a contiguous sequence of n items from a given sequence of text or speech. The studied expressions were: “agrozoology”, zoology, entomology, applied zoology, applied entomology, agricultural entomology and their German and French equivalents. The frequency of these words can characterise their existence and acceptance in the investigated period. The Google search proved that the „agrozoology” occurred – except Hungary – only in Belgium (there in the name of a mere institute). As to the ngram search, the lexical items “agrozoology”, “Agrozoologie”, “agrozoologie” are not existing pseudo units. All the other searched word forms corresponded in meaning and historical environment to the Hungarian agricultural entomology meaning. The „agrozoology” and its equivalent forms are careless linguistic phenomena of which use may decrease the understanding and may hamper the abstract and logical thinking in the long term.

Keywords: „agrozoology”, zoology, agricultural entomology, applied entomology, semantics, cohesion, computational linguistics, society

Bevezetés

A pontatlan és félreérthető kifejezésekről beszélgettem sok évvel ezelőtt kedves tanárommal, Huzián Lászlóval. Példaképpen leemelt a polcáról két jegyzetszerű kötetet. Nézd, mondta, ilyen tudomány nem létezik, mint ahogyan a művelőinek megnevezése kognitív szempontból kétséges. A bemutatott mű a Seprős I. (1986) szerkesztette „Agrozoológia” volt. Tudod, ez alapján a juhászok is „agrozoológusok”. Ahogyan írom ezt a kéziratot az „agrozoológus”, „agrozoológia” szavak piros színnel jelennek meg a számítógép képernyőjén, ami azt jelenti, nem felelnek meg a magyar szókinsznek. A nyelv a második jelzőrendszer, a tények gondolati megjelenítésének eszköze, amely elvezet az absztrakcióig. A nyelvi eszközök pontossága feltétele a pontos cselekvésnek és tervezésnek. Ez azonban csak hozzávetőleges szabály. A nyelv önálló létezéssel bír. Van múltja, jelene és jövője, tehát folyamatosan változik. A kérdés az, hogy a változások megfelelnek-e a nyelv struktúrájának és céljának. Figyelembe véve az emberi megismerés platóni öt fokozatát: találgatás, sejtés, hiedelem, értelmi ismeret és a szellemi megismerés, a hétköznapi életben az értelmi megismerés csaknem elegendő. Innen a tudás filozófiai értelemben nem más, mint igazolt helyes vélemény vagy hiedelem (Plató in Perseus Digital Library, 2013; Giannopoulou, 2015). Az út a tudáshoz elsősorban közvetlen tapasztalaton át vezet, de a másik lehetőség a tudás továbbadása, amely az emberi kultúra alapja. Ebben pedig a nyelv nélkülözhetetlen. A következő rövid eszmefuttatás azt célozza, hogy léteznek-e „agrozoológusok”, létezik-e „agrozoológia”, mint elismert nyelvi vagy tudományos kategória? Van-e hatása egy formai struktúrának a tartalomra?

Mi az „agrozoológia”?

Mi az „agrozoológia”? A Word szövegszerkesztő magyar nyelvi ellenőrző programjának válasza: Nem találunk hasonló szavakat. A WikiSzótár válasza ugyanerre a kérdésre: Nincs egyezés a megadott szöveggel. Az „agrozoológia” nem létező, de könnyen felbontható mesterséges összetett morfológiai, lexikai, szemantikai nyelvi egység. Az „agro-”, melléknévi előtag, jelentése mezőgazdasági, növénytermesztéssel és állattenyésztéssel kapcsolatos, pl. agrobiológia (WikiSzótár, 2016). Eredeti latin jelentése föld. A zoológia létező főnév, jelentése

állattan. Eredeti görög jelentése állattudomány (zoon-logosz). Az „agrozoológia” tehát egy nem elfogadott latin, görög szóösszetétel. Itt Magyarországon évente általában egyszer lehet találkozni e szóval a Növényvédelmi Tudományos Napok állattani szekciójának megnevezésénél. Ezek alapján az „agrozoológia” növényvédelmi állattant akar jelenteni. Hogyan nevezik a növényvédelmi állattant magyarul? Növényvédelmi állattannak! Nézzük meg, hogy az „agrozoológia” szó valódi jelentése milyen formát ölt(ött) a legfontosabb európai nyelvekben, illetve van-e ilyen megnevezés más országokban? A keresés egyszerű, de megbízható eszköze a Google kereső program. Innen ez a szó Magyarországon egyértelműen Seprős munkájára, a Növényvédelmi Tudományos Napokra és a növényvédelmi állattan hivatalosan tudományosított elnevezésére utalhat.

Van-e ilyen formájú angol szó („agrozoology”)? Igen, van, Belgiumban. A Genti Egyetem Növényvédelmi Tanszékének állattani kutatócsoportja a „Laboratory of Agrozoology” (Laboratorium voor Agrozoölogie), amely növényvédelmi állattannal foglalkozik.

<http://www.ugent.be/bw/crop-protection/en/research-groups/agrozoology>

Ez az egyetlen angolosított intézményi kifejezés nem tekintve a magyar alak angolra változtatott alakjáról. Sem az Egyesült Királyságban, sem az Egyesült Államokban vagy Ausztráliában ilyen szó nincs használatban, nem létezik. A Genti Egyetem említett laboratóriuma tehát növényvédelmi állattannal foglalkozik. Ennek angol ekvivalense agricultural entomology, ami mezőgazdasági rovarstan, azaz a mai magyar szóhasználat szerint növényvédelmi állattan (Hill, 1994, van Emden, 2013).

Vizsgáljuk meg, hogy az „agrozoológia” alaktani egység és a növényvédelmi állattan, mint tudományág és tantárgy milyen formában jelent meg jelentős tudományos múlttal rendelkező országokban a közelebbi és távolabbi múltban. Ennek legegyszerűbb vizsgálati lehetősége az interneten lévő n-gram kereső. Az n-gram a számítógépes nyelvészet egysége, egy adott nyelvi sorrend n tételre való felbonthatóságát jelenti. Az elektronikusan rögzített Google könyvek minden szava, sőt szókapcsolatai is az elterjedtebb nyelvek esetében kereshetők, és azok százalékos gyakorisága az 1800 és 2000 között publikált könyvek esetén diagram formájában megjeleníthető. A következőkben releváns angol, német és francia kifejezések gyakoriságát vizsgáltam a növényvédelmi állattan elismert szemantikai megfelelői és az „agrozoológia” morfológiai egységeire nézve. A Google könyvek adatbázisában legalább 1 024 908 267 229 token (a számítógépes nyelvészet és az információkeresés területén a token egy jeltípus előfordulása) és 95 119 665 584 mondat található (Michel és mtsai, 2010). A keresett alaktani egységek „agrozoology”, „Agrozoologie” és „agrozoologie” voltak. Íme, az angol keresés példája:

https://books.google.com/ngrams/graph?content=agrozoology&year_start=1800&year_end=2000&corpus=15&smoothing=3&share=&direct_url=

A válasz minden esetben ez volt: Nincs ilyen létező ngram. Tehát 1800 és 2000 között a feltöltött Google könyvekben angolul, németül és franciául nem fordult elő ilyen alaktani struktúra.

Ellenben itt láthatók az ekvivalens szemantikai formák keresésének eredményei az előbb említett nyelveken (a keresőszavak utáni dátum az adott szó a vizsgált időköz legalább első előfordulási időpontja):

angol: zoology (állattan, 1800), applied zoology (alkalmazott állattan, 1848), entomology (rovattan, 1800), applied entomology (alkalmazott rovattan, 1800), agricultural entomology (mezőgazdasági rovattan, ez felel meg a növényvédelmi állattan fogalmának, 1836).

német: Zoologie (1800), angewandte Zoologie (alkalmazott állattan, 1800), Entomologie (1800), angewandte Entomologie (alkalmazott rovattan, 1846), landwirtschaftliche Entomologie (mezőgazdasági rovattan = növényvédelmi állattan, 1846).

francia: zoologie (1800), zoologie appliquée (alkalmazott állattan, 1800), entomologie (1800), entomologie appliquée (alkalmazott rovattan, 1830), entomologie agricole (mezőgazdasági rovattan = növényvédelmi állattan, 1830).

Ezeket a kifejezéseket a megadott időpontok óta folyamatosan használják a szakirodalomban (<https://books.google.com/ngrams>).

Megvitatás

Az ngram kereső eredményei megmutatták az állattan, alkalmazott állattan, növényvédelmi állattan létező és elfogadott leggyakoribb formáit. Ezek alapján a helyes szemantikai és történeti forma magyarul növényvédelmi állattan. Visszaugorva az alaphelyzethez, az „agrozoológia” formát Magyarországon növényvédelmi állattan értelemben használják. Kifejezi-e azt? Az „agrozoológia” nagyon széles jelentéssel bíró, nyelvi szempontból nem elfogadott forma. Az egész mezőgazdasági termelési folyamat állattani ismereteit célozza. Idetartozhat tehát a növényvédelmi állattan, az állatorvosi károsodások/megbetegedések állattani vonatkozásai (pl. férgek, bolhák, tetvek, szúnyogok, kullancslegyek, bagócsok, rühatkák, stb.) Ugyanakkor jelentéstani értelemben az összes tenyésztett állat, a birkától a méhig, sőt, ha a vadgazdálkodás mezőgazdasági tevékenység, akkor az állattenyésztők mellett a vadgazdálkodók is „agrozoológusok”. Kis túlzással tehát a juhászok alapfokú „agrozootechnikusok” hasonlóan a 80 órás növényvédőkhöz. Az „agrozoológia” tehát jelentéstani, tudománytörténeti szempontok és a

nyelvi realitások alapján egyaránt pontatlan, pongyola kifejezés, amely nem ekvivalens a minden szempontból pontos és kifejező növényvédelmi állattan létező szóalakkal. Erről tanúskodnak az egyetemeken elfogadott tantárgy nevek (növényvédelmi állattan), de a kiadott tankönyvek címei is: pl. Bognár és Huzián (1979): Növényvédelmi állattan vagy a Jermy és Balázs (1988) szerkesztette A növényvédelmi állattan kézikönyve sorozat.

Az „agrozoológia” szóalak születése Magyarországon 1986-ban volt, azóta használják. A használat azonban nem töretlen, mert 2001-ben újra kiadták az alapmű mindkét kötetét „Kártevők elleni védekezés” címen (Seprős, 2001). Lehet, hogy a szerzők vagy a szerkesztő felülvizsgálták a korábbi szóalkotást, és ezért egy helyes magyar kifejezést választottak? Nem tudni. A szóalak azonban az évi egyszeri konferencia megjelenéssel, annak nyomtatott formáival és bizonyos hivatalos/félhivatalos felvillanásaival tovább vegetál.

Milyen következményei lehetnek az ilyen pongyolaságnak? Rövidtávon feltehetően nem sok, különösen, ha nem tudatosodik a felhasználókban. Hosszú távon azonban, ha sok hasonló pontatlan kifejezés halmozódik föl, megnehezítheti a megértést, lassíthatja és akadályozhatja a kommunikációt. A nyelv struktúrájának és kifejező erejének megcsonkulására gondolni sem merek. A nyelv, mint létező, élő, fejlődő entitás védekezhet, a sikertelen kimérákat kivetheti magából, mint az intenzíven fejlődő kukorica a fritlégy nyüveit. Legyen ez az írás reményt keltő próbálkozás, hogy a dolgok a helyükre kerülnek, és a szavak formája és jelentése egymással pontosan megegyezve, elősegítik a megértést. A megértést, amely annyiban meghatározó, hogy ha valaki saját magát nem tudja pontosan meghatározni, hogyan fogja ellátni a feladatát?

A dolgokat valódi nevükön szólítani hozzátartozik az alapvető tájékozódáshoz a második jelzőrendszer néha ijesztő labirintusában. Ez a labirintus amennyiben elvezett a kijárat(ok)hoz, segíthet tájékozódni az objektív valóság viszonyai között. Pontosabban kifejezve, jobban láthatjuk az objektív valóság bennünk tükröződő árnyékképét, mint azt a platóni hasonlat körvonalazza, amelynek el kell érnie legalább az értelmi megismerés szintjét.

Hivatkozások

- Bognár S., Huzián L. 1979. Növényvédelmi állattan. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, p. 7-557.
- Giannopoulou, Z. 2015. Plato: Theaetetus <http://www.iep.utm.edu/theatetu/>
- Hill, D.S. 1994. Agricultural entomology, Timber Press, Inc. Portland, pp. 634.
- Jermy T. és Balázs K. (szerk.) 1988. A növényvédelmi állattan kézikönyve I. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 443.
- Latin-Magyar szótár 2016. <http://dictzone.com/latin-magyar-szotar/agro>

Michel, J-B., Shen, Y.K., Aiden, A.P., Veres, A., Gray, M.K., Brockman, W., The Google Books Team, Pickett, J.P., Hoiberg, D., Clancy, D., Norvig, P., Orwant, J., Pinker, S., Nowak, M.A., and Aiden, E.L. 2010. Quantitative analysis of culture using millions of digitized books. *Science* (Published online ahead of print: 12/16/2010)

Plato: Republic 509d-511e

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0168%3Abook%3D6%3Asection%3D509d>

Roth, S. 2014. "Fashionable functions. A Google ngram view of trends in functional differentiation (1800-2000)". *International Journal of Technology and Human Interaction*, 10: 34-58. <http://ssrn.com/abstract=2491422>

Seprős I. (szerk.) 1986. *Agrozoológia I-II. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, Budapest*, pp. 532.

Seprős I. (szerk.) 2001. *Kártevők elleni védekezés I.II. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest*, pp. 389.

van Emden, H. F. 2013. *Handbook of Agricultural Entomology*, Wiley-Blackwell, pp. 334.

WikiSzótár 2016. <http://wikiszotar.hu/index.php?search=agrozoologia>

Zoológia (címszó) 2016. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Zoologia>

62. Növényvédelmi Tudományos Napok konferencia programja 2016.

http://www.magyarovenyvedelmitarsasag.hu/NTN/62_NTN_Program.pdf